

Gaudi och jag

Sagrada Familia liknar en enorm spettekaka täckt av förstelnad kolasås. Casa Batllo ser ut som ett hyreshus för hober. Ramblan är gatan som aldrig tar slut. I El Born vill man stanna kvar. Vi går på stan i Barcelona. Antoni Gaudi hänger med som en efterhängsen skugga.

Ett hyreshus för hober. Bilbo Bagger skulle nog gladeligen bytt bort några av sina otaliga levnadsår för att få bo här, tänker jag när jag står tvärsöver gatan för att få bättre blick över Casa Batlló på Passeig de Gracia. Platsen är Barcelona och jag lutar åt att arkitekten Antoni Gaudí måtte varit både galen och genialisk. Den vågiga fasaden med sin färgglada keramikutsmyckning, drakryggstaket och de mystiska balkongerna är så lustfylld och fantasieggande att man måste vara dödförklarad för att inte beröras.

Ett stenkast från Ramblan är jag, det är början av november och hemma är den färggranna hösten över. Den Stora Tristessen har lägrat sig där, julens fröjder bara glimmar matt i fjärran. Men vad bryr jag mig om det. Jag är ju här, det är 20 grader varmt och Barcelona är berusande. Har verkligen längtat efter att få komma till den katalanska metropolen. Lite nervös också, att det hippa och hetsiga ska sluka mig och spotta ut mig som ett förskrämt litet skrott, tillbaka till flygplatsen. Här har du inget att hämta, åk hem till Hisingen med dig. Men Barcelona vill mig väl, tror jag bestämt. Alla får plats, ingen mannamån, lika för alla. Fast det är klart, jag borde vetat bättre än att äta dyrt och halvbra på Ramblan första kvällen.

Antoni Gaudí är Barcelonas älskade och omhuldade son, som man stolt visar upp likt ett passfoto i plånboken. "Det här är Gaudí, förstår du. Vår Gaudí." Samtidigt skymmer hans minne gärna andra duktiga katalanska söner och döttrar. Men frågan är om hans enormt lekfulla och samtidigt djupt allvarliga byggnader har sin like någonstans. Jag tror inte det. I Reus föddes han år 1852 och utbildades av sin far till smed av nytto- och prydnadsföremål i järn och koppar. Fallenheten för praktiskt arbete skulle komma synnerligen väl till pass. I slutet av 1800-talet drogs han med i renaixença, Kataloniens kulturella och politiska renässansrörelse vars hjärta svämmade över av katalansk stolthet. De dramatiska sociala, politiska och ekonomiska förändringarna i Europa mot slutet av 1800-talet påverkade nämligen också konsten och arkitekturen. Art nouveau blev ett faktum, och i Katalonien blandades den med renaixença. Så föddes modernisme (ej att förväxla med modernismen som vi känner den), vilken Antoni Gaudí var djupt engagerad i. Modernisme var en kombination av passionerad

katalansk hantverksstolthet, gamla traditioner liksom experimenterande med nya metoder och influenser från övriga Europa och Amerika. Arkitekturen var precis lika viktig som exempelvis möbler, glasarbeten och målningar. Och även om modernisme fick sitt mest bestående uttryck i arkitekturen, så involverade den även konstnärer, författare, kompositörer, journalister och filosofer.

Gaudí var en glödande nationalist, det blev han redan under åren som arkitektstuderande i Barcelona, då såväl regionalister som separatister blev alltmer högljudda. Djupt religiös var han också, starkt katolskt konservativ, vilket man har aningen svårt att fatta när hans mest kända verk, katedralen La Sagrada Família tornar upp sig framför en. Köerna utanför är lååånga, och solen gassar. Ändå är turistsäsongen förbi, och då anar man något av det hopplösa i att besöka Sagrada Família sent på förmiddagen, när alla andra i hela världen verkar ha fått samma idé. Men bara att beskåda fasaden med de fyra klocktornen håller mig sysselsatt under den timme det tar att nå entrén. "Likt en gigantisk förrutnad tand, full av möjligheter". Så sa Salvador Dalí om bygget, och där slog han huvudet på spiken.

Nativitetsfasaden är som en grotesk spettekaka i megaformat, över vilken någon hållt kolasås som sedan urminnes tider stelnat. Det är våldsamt fascinerande. Överallt något att vila ögonen på. Vackra fåglar som försöker bryta sig ur stenytan, helgon, änglar, växter. Klocktornens toppar är klädda med mosaik, "Hosanna Excelsis" står det på dem alla, och förvisso är alltihop en egensinnig och jublande hyllning till skapelsen och dess övervakare. Ovanför välver sig en krispigt blå hösthimmel, och alla besökare verkar ha drabbats av samma tendens - att med gapande munnar och uppåtvända ansikten irra runt och krocka med varandra.

Självt hoppades Gaudí att katedralen skulle kunna omvända Barcelona från sekulariseringens elände och alltför moderna idéer. Den heliga familjens Soningstempel påbörjades 1882 och ett år senare fick den då 31-åriga Gaudí förtroendet att fullborda den. I 43 år övervakade han bygget, fram till 1926. De sista åren var han inte särskilt kry. Sjabbig och insnöad i sin iver att förverkliga helgedomen bodde han mest i de enkla verkstäderna på området. Och de nygotiska planerna från begynnelsen hade han begravt under ett högst självsvåldigt och organiskt formspråk.

Jag vill naturligtvis upp i klocktornen, och kön till hissen är nästan lika lång den. Ytterligare kanske en timmes väntan. Men sista biten, den som hissen inte når, är som att ta ett kliv ut i viktlöshet. Tornväggarnas springor där himlen flödar in, de smala balkongerna med en svindlande utsikt över stan och fläktande vind. Tvångsmässigt klamrar jag mig fast trots att det inte alls behövs, men höjdskräck är också min enda fobi. Plötsligt så nära de karamelliga mosaiktinnarna, och så långt ifrån marken. Lyftkranarnas armar svävar långsamt fram och tillbaka. För Sagrada Família är inte färdig,

byggandet finansieras helt av entusiaster och biljettintäkter, och vissa kritiker hävdar att man helt borde lägga ner vad som ändå bara blir bleka efterapningar eller dålig kitsch.

Tar sen en taxi ner till Plaça Catalunya, men sen vill jag gå, gå nedför Ramblan, som fått namn efter ordet ramla - sand eller flodbädd på arabiska. För länge sen var den just en flod, men i slutet av 1700-talet var den uttorkade fåran så fullproppad med skräp och avfall att man fyllde igen den, och blev vad Lorca hävdade "den enda gata i hela världen jag aldrig vill ska ta slut". Och det gör den nästan inte heller. Här finns allt, högt och lågt. Finkultur eller delikatesser i den fantastiska saluhallen La Boquería. Porr och husdjursburar i olika stånd som avlöser varandra under trädens skugga, även om jag inte direkt ser några köpare. Själv gillar jag blomster-ramblan - Rambla dels Flors. Med en capuccino låter jag tankarna försvinna in i dofterna och färgerna och tänker att den här gatan nog kan vara både bedårande och bedrövlig, beroende på humör och antalet turister.

El Born blir snabbt min favorit bland Barcelonas stadsdelar. En hel förmiddag drönar jag omkring på de smala gatorna, smiter in i Santa María del Mar-kyrkans svalkande rymd och imponeras över hur katolikerna lyckas hålla reda på alla helgon, apostlar och lärjungar. I närheten ligger Barcelonas trångaste gata, Mosques. Ofta är den avstängd, eftersom alltför många faller för den enorma frestelsen att kissa i gränden. Det vilar ett slags lugn över Born. Som ett småstadskvarter mitt i det brusande, pulserande Barcelona. Här låg förut stans största marknad, innan den flyttades till Montjuïc på sjuttioalet och Borns livlighet tacklade av. Den enorma saluhallen i metall och tegel är ett av de vackraste spanska exemplen på arkitektur i järn och glas från 1800-talet. Nu ska den bli bibliotek. Fast Born har blivit poppis igen, det vimlar av hippa barer och restauranger, och på Bany Vells huserar en mängd unga designers med sina små butiker. Carrer Montcada löper från La Ribera rakt ner i El Born. För länge sedan en av Barcelonas viktigaste gator, och den är fortfarande en livgivande åder i Borns hjärta. Ytterst trivsamt, pampigt med sina medeltida handelsmannapalats på rad. Här trängs kulturinstitutioner som Museu Textil, Museu Barbier-Mueller med sina pre-columbiska samlingar och Picasso-muséet. En gång i tiden var de intilliggande gatorna fyllda med verkstäder som försåg handelsmännen med allt vad de kunde tänkas behöva för sina verksamheter. Slinker in under de skuggiga valven till Textilmuséet, och häpnar över klädsamlingarna från olika epoker. Museicaféet på palatsets stenlagda innergård är oslagbart, men dyrt, dyrt. För att lyxa till det ännu mer, kan man alltid besöka champagne-baren El Xampanyet på Montcada, som varit i samma familjs ägo sedan 30-talet. Färgglatt kakel, gamla tunnor och andra kuriositeter anger tonen, och hit kommer man för sardellerna som serveras med husets hemliga sås, för cidern och den kylda cavan. Magen har börjat bråka, jag tar mig tillbaka

ner mot Santa María-basilikan och får syn på baren Euskal Etxea. Gissar att här finns baskiska pintxos och jodå, den rustika inredningen och trängseln kring bardiskens dignande fat talar för just det. I San Sebastián för några år sedan gick jag upp flera kilo efter en veckas ätande i gamla stans pintxos-barer, och Euskal Etxea gör mig inte besviken. Fyller min tallrik med olika tapas och beställer ett glas txakoli - ungt, baskiskt vin. Det är vansinnigt gott. Sen hamnar jag i bråk med kassörskan när jag ska betala, eftersom jag missat att spara tandpetarna som satt i tapasbitarna. Det är nämligen de som talar om hur mycket man ätit.

Sur och grinig letar jag rätt på La Pedrera, eller Casa Milá - Gaudís mest kompletta skapelse från 1905. Precis som på Casa Batlló böljar och buktar fasaden, men saknar den färgglada mosaiken. Grå och mjuk som en klippa är den. Inuti tycks allting leva och röra sig. Gaudí var besatt av det organiska och geologiska sedan barnsben. Inga räta vinklar, bara pelare och paraboliska valv. Här finns tre olika utställningsutrymmen, med foton, ritningar, modeller och multimedia kring Gaudís liv och verk. Som tur är finns guider överallt som vänligt visar en tillrätta när man för tredje gången råkar komma ut genom samma dörr. Men det är uppe på taket det är som finast. Hjälmprydda statyer i stumma grupper, kurvigt kaklade skulpturer som alla döljer skorstenar och ventilation. Häftigt låter så lamt, jag går bara runt, runt och tar på allt det böljande, det här är verkligen en otroligt märklig plats. Tillsammans med de oregelbundna trapporna, avsatserna och räcken känns hela terrassen som en stor lekplats, egentligen vill jag bara springa omkring och gömma mig, fingra på allting, rusa runt och skrika som barn brukar göra i stora, tomma rum. Fast det närmaste lek som vuxna kan komma här, är nog under helgkvällarna på sommaren, då terrassen förvandlas till bar med levande musik. Biljettbokning är tydligen ett måste. Familjen Milá, som beställde och betalade byggnaden, var inte förtjust i det vågade resultatet. Och en del av befolkningen kallade det föraktfullt för "stenhögen". Därav namnet La Pedrera. Otack är världens lön.

1878 träffade Antoni Gaudí en person som skulle betyda väldigt mycket i hans liv - industrimagnaten Eusebi Güell. Denne hade imponerats av Gaudís tidigare arbeten, dessutom upptäckte de två att de hade en hel del gemensamt, som synen på religion, filantropi och arkitekturens sociala betydelse. Güell anställde arkitekten med fullt förtroende och obegränsad frihet, och Gaudí byggde bland annat Palau Güell åt sin beskyddare. En imponerande byggnad som befäste hans rykte som ytterst begåvad arkitekt och formgivare.

I norra Barcelona ligger Park Güell, som är början till Gaudís geniala men vanvettiga plan för en trädgårdstad. Läget är fantastiskt uppe på en höjd, och som tur är finns långa rulltrappor. Plötsligt har man en massa skogsliknande ytor att välja mellan, istället för trängseln långt där nere på

gatorna. Mina steg blir mindre raska, den målmedvetenhet man till viss del tvingas ha som sällskap i staden försvinner omärkligt. Utsikten över Medelhavet är skön i det varma eftermiddagsljuset, och solen har börjat kasta långa skuggor mellan träden. Vilken excentrisk idé, att försöka skapa ett litet samhälle komplett med viadukter, avenyer, lekplats, marknadstorg och plaza... Fast bara två hus blev färdiga, och kyrkan Gaudí hade tänkt sig på kullens topp blev aldrig färdig. Men det som finns är som ett slags finkulturellt Disneyland. Utgrävda grottor med kolonner och murar av grovhuggen sten, de obligatoriskt böljande formerna och fantasifulla utsmyckningarna är alla idéer sprungna ur Antoni Gaudís fullproppade huvud. Den långsträckta bänkens vackra mosaik på plazan gjordes av Jujol, en lärjunge till arkitekten. Under ligger De hundra pelarnas sal, med den berömda vattensprutande salamandern, klädd i små kakelbitar. Tänk att någon byggde detta för att folk skulle bo och leva här. Det känns onekligen som ett omtänksamt försök att med skönhet och lekfullhet locka fram det goda i människorna. Om världen ändå kunde fungera så, tänker jag och sjunker trött ihop på trappan nedanför den vänliga ödlan. Jag tänker också att allt jag sett av Gaudí tycks präglas av stor kärlek till betraktaren, användaren. Hur lyckas man annars förmedla så mycket glädje?

Sista dagen längtar jag plötsligt efter något helt annat än kultur. Längst nere på Ramblan, mitt i den rasande trafiken, står Christoffer Columbus och pekar ut mot vattnet. En häftig gångbro i trä leder ut mot Port Vell, den del av stans hamnområde som genomgått den mest dramatiska förändringen sedan 80-talet. Båtar som lastar och lossar har bytts mot butiker, restauranger och barer under Maremagnums enorma tak. Massor av folk strosar, äter, handlar eller besöker Aquarium, som är ett av de största i Europa. Det är skönt att försvinna in i undervattenvärldens dämpade blåljus. En omfattande samling vattenvarelser från medelhavsäcknen simmar drömskt omkring - hajar, hornrockor, klumpfiskar. Muränor, sjöhästar, bläckfiskar. Man blir långsamt hypnotiserad av fiskarnas rörelsemönster och ljuden från akvarierna, huvudet känns tomt och fridfullt.

På kvällen får jag ett tips av hotellreceptionisten: Gå och ät på Coses de Menjar, du blir inte besviken. Det blir jag inte heller. Restaurangen vid Pla de Palau andas sober men finurlig lyx, och den sena kvällsmaten är synnerligen välsmakande. Trehundra sorters vin har de också. Jag tänker på att jag bara sett en del av Gaudís alla verk, men det är knappast någon panik. Barcelona är en stad man återkommer till, och inte bara för det arkitektoniska geniet. Bläddrar förstrött i min guidebok och hittar några rader om hur Gaudís liv slutade, och jag kan inte bestämma mig för om det är sorgligt eller inte. En sommardag 1926 blev han överkörd av en spårvagn och dog. Först kände man inte igen den skäggige, sjaskige mannen, men begravningen han fick var statsmannamässig. Ja, fattas bara annat.

(Publicerad i Vagabond 2004)